

Översikter och meddelanden

Bildligt talat – Metaforer och bildspråk i svenska partiledardebatter 1932-1991

Inledning

Vi tycker att man ska gå med i EG, inte som en gnällig vagn sist i tåget, utan gå fram till lokföraren, var med och styr och påverka utvecklingen. Det är därnere vi har våra kompisar. Det är vår marknad. Det är 350 miljoner människor. Kanonfestligt egentligen!

Så uttryckte sig Ian Wachtmeister om Ny demokratis inställning till EG i TV:s partiledardebatt 1991. Hans uttalande är ett exempel på användning av bildspråk, men också på en förenkling av en komplicerad verklighet. Detta kan uppfattas som negativt; ofta talas det om att de stora perspektiven och den utvecklade argumentationen alltmer förloras till förmån för slående formuleringar.

En orsak till denna utveckling sägs stå att finna hos massmedierna. Kampen om uppmärksamhet är hårdare i dag än före TV-eran, det är helt enkelt viktigare och nödvändigare än någonsin för dem som deltar i den politiska debatten att få publicitet och nå ut med sina budskap. Förklaringen kan delvis vara att människor är politiskt rörligare. Väljarkåren kan inte längre betraktas som en huvudsakligen stabil enhet; i valet 1991 visste inte majoriteten av de röstande vilket parti de skulle stödja två månader före valet (Gilljam & Holmberg 1993). Att övertyga och övertala har blivit ett allt viktigare maktmedel. Att "komma ut" i massmedierna är av yttersta, för att inte säga helt avgörande, vikt för låt oss

säga ett litet parti med ambitionen att ta plats i riksdagen (se t ex Asp 1986).

Samtidigt som opinionsbildningens betydelse betygas från alla håll, förekommer en stark kritik mot den politiska informationen för att vara ytlig, lösryckt ur sina sammanhang och därtill mer inriktad på sensation och spektakel, än på de långsiktiga (och mer svårbeskrivbara) skeendena. Flera samhällsforskare har behandlat problemet. Gudmund Hernes talar om "det medievridde samfunn", Kent Asp om politikens "medialisering". Hernes hävdar att det moderna samhället i mångt och mycket präglas av ett överskott på information men ett underskott på uppmärksamhet från de presumtiva informationsmottagarnas sida. Massmedierna, som ju måste konkurrera om sin publiks uppmärksamhet, använder därför ett antal tekniker, som författaren benämner *medialiseringstekniker*. Dessa är konkretisering, tillspetsning, förenkling, polarisering, och personifiering (Hernes 1978). Konsekvensen blir att de som vill uppmärksammas i medierna, exempelvis politiker, måste anpassa sig till dessa massmediala tekniker eller metoder; att av nödtvång spela med i mediernas spel (Hernes 1978, Asp 1986).

Hernes nämner inte specifikt den språkliga dräkten, men i tekniker som exempelvis tillspetsning och förenkling torde ingå en anpassning av språket både hos massmedier och aktörer i den politiska världen med avseende på stilvärde och andra språkliga kvaliteter.

Ett av otaliga sätt att fånga uppmärksamhet, och som torde passa in i det mediavridna eller medialiserade samhället, är att tala i bilder. Vanligen benämnes detta "bildligt", "figurativt" eller "metaforiskt" språk. Ett samlingsnamn för dylika uttryck är *tropes*. Bilder eller figurer kan och måste förekomma i snart sagt vilket språkbruk som helst och är inget nytt. Användningen av metaforer och annat bild-

språk är ett av retorikens element, och har som sådant antika rötter. Metaforer och dylika tropor är inte bara utsmyckning av talet, eller förenkling och åskådliggörande av abstrakta, icke-materiella fenomen. De kan också säga något om den syn talaren har på de olika fenomenen, på politiska problem eller på samhället och politiken i stort. Troperna kan bestämma eller styra vårt sätt att föreställa oss politiska fenomen, därför är de också politiskt intressanta.¹

Även i modern tid uppmärksammas troperna i studier i retorik. I Sverige har den moderna svenska politiska retoriken behandlats bland annat av retorikprofessor Kurt Johannesson, särskilt i boken *Retorik eller konsten att övertyga* från 1990.² Johannesson anknyter här till diskussionen om medievridding, och menar att med den ökade konkurrensen om det knappa utrymmet i massmedierna blir politikernas logiska och allsidiga argumentation lidande. I stället banas väg för mer spektakulära inslag. Medierna vill ha slagkraftiga bilder och därför levererar politikerna sådana. Med hjälp av bilder eller figurer kan ett abstrakt och för en av stor massmediekonsumtion bortskämd tittare/lyssnare/läsare likgiltigt innehåll göras konkret, till något bekant och nära. Naturens, sportens och trafikens världar känner vi alla till och de är enkla att förstå. Därför, menar Johannesson, är det främst därifrån som våra nutida svenska politiker hämtar sina bilder (Johannesson 1990 s133-134; 201).

Olof Petersson tar i Maktutredningen upp två andra figurer som i särskilt stor utsträckning anses ha präglat den svenska politiken under det gångna halvsekllet. De är *husets* och *maskinens* metaforer. Synen på samhället som hus uttrycks särskilt tydligt i folkhemsmetaforen. Som författarna hävdar torde denna vara en av de mest kända, och spridda, metaforerna i svenskt politiskt språk. Den anses ha myntats i ett riksdagstal 1928 av Per Albin Hansson, och har alltsedan förknippats med det socialdemokratiska projektet, med välfärdsstaten (SOU 1990:44).

En annan samhällssyn tonar fram i maskinmetaforen. Här används uttryck som "hjulen snurrar", "styrning" etc, som antas röja en ra-

tionalism och tro på social ingenjörskonst hos talaren (SOU 1990:44).³

Det är tydligt att de funktioner som särskilt Johannesson vill ge bilderna eller figurerna överensstämmer mycket väl med de tekniker Hernes och Asp menar att massmedier (och de aktörer som agerar via massmedierna) använder för att få största möjliga uppmärksamhet. Bildspråket kan konkretisera och förenkla komplicerade företeelser (kronan flyter), personifiera (Westerberg ökar med två procentenheter) och spetsa till (slaget om valjarna).

I sin avhandling i nordiska språk vid Uppsala universitet *Stil och strategi i riksdagsretoriken* (1994) behandlar Ann Cederberg bland annat användningen av bildspråk i riksdagsanförandena vid tre tidsperioder: 1870-, 1920- respektive 1960-talen. I stort sett bekräftas här antagandena om vilka typer av bilder som är vanliga i politikerspråket. Däremot finns inga belägg för att bruket av bildspråk skulle ha ökat, snarare tvärtom. Flest är bilderna under den andra av de tre perioderna, men riksdagen är över huvud taget inget forum för målände beskrivningar (Cederberg 1994). Undersökningen gäller ett urval av riksdagsledamöter och endast en typ av politiskt material, och sträcker sig inte heller så långt fram i tiden att det blir meningsfullt att dra slutsatser om nya villkor för politiken vad medieexponeringen beträffar. Dock kan synen på bildspråket som ett tidlöst fenomen styrkas av Cederbergs rön, något som ju talar emot Johannessons m fl teser.

Det finns alltså några antaganden om det figurativa språket i politiken, som dock inte prövats empiriskt. 1. Troper passar väl in i medialiseringen, och skulle därför vara vanligare förekommande nu än förr. 2. De närliggande metaforerna hämtas från sportens, naturens, trafikens värld. Maskin- och folkhemstroperna hör också till de vanliga. I denna uppsats redovisas en liten empirisk undersökning med utgångspunkt i de ovan skisserade antagandena. Frågan är alltså om politiker idag i större utsträckning än förr tar till bilder och figurer i sitt offentliga språk.

Undersökningen riktar in sig på ett medialt politiskt forum, nämligen de vid varje riks-

dagsval återkommande partiledardebatterna. Den första avhölls i Radiotjänsts regi 1948, men hade föregångare i radiodiskussioner mellan partiföreträdare redan 1932 och 1936. Radion förblev debatternas medium fram till 1958, då de återkommande debatterna dessutom började TV-sändas. De kan alltså följas över tid, från ett medium till ett annat, och från en tid då radion var allenarådande bland etermedier med sin enda kanal, till en era av mångfald i utbud, pockande på publikens uppmärksamhet. Som en följd av antagandena om tilltagande medievidring och eterkonkurrens borde debattspråket under tiden som gått sedan 1948 blivit mer utsmyckat av diverse liknelser, metaforer och andra bilder. Detta exempelvis för att snabbt konkretisera problem, och i och med detta fånga tittarens eller lyssnarens uppmärksamhet, i ett för dagens etermedier, kan det förmodas, långsamt och tempofattigt innehåll. Om 1940- och 50-talets radiodebatter avhölls i den enda radiokanalen, utan konkurrens med andra etermedier, fann de sin publik utan att behöva låta den sakliga diskussionen blandas med ovidkommande spektakulära inslag, som däremot krävs i dagens mediesituation med knivskarp konkurrens och informationsöverskott.

Jag har hittills betraktat bildspråket som ett negativt inslag i politiken, som retorik i dess sämre bemärkelse. Det måste poängteras att jag inte här skall göra någon värdering av fenomenet som sådant. Det torde vara möjligt att se användandet av bilder och figurer på åtminstone två sätt. Enligt det första, där saklighet kan sägas vara idealet, är figurativt språk av ondo. Bilderna ingår i ett medvetet sätt att antingen göra sig lustig, skämta bort kritik eller (ännu värre) att med vältalighet lägga dimridåer (!) över en önskvärd saklig framställning. Cederberg antar, i linje med Basil Bernsteins teorier om utvecklad respektive begränsad kod, att ett språk med få bilder är mer prestigefyllt än ett med många. Därmed skulle våra politiker kunna återfinnas i den förra kategorin, eftersom man får anta att de har, eller strävar efter ett tillägna sig, vad vi kallar prestigefyllt språk (Cederberg 1994, s 141). Det andra sättet att se bildspråket är att det i stället kan hjäl-

pa till att göra komplexa problem mer begripliga och tydliga. Dessutom kan användandet av troper utmärka en god talare. Många troper är kanske ett tecken på ett bra språkbruk? En god talekonst, åtminstone efter det antika snittet, inbegriper ju utnyttjande av språkliga bilder och figurer. Denna diskussion tas också upp med språkfilosofiska förtecken av E F Miller i uppsatsen *Metaphor and Political Knowledge* (1979). Skillnaden motsvarar den mellan "verificationists", enligt vilka metaforer är onödiga och dessutom av ondo i politiskt språk, eftersom det finns objektiv och gripbar verklighet som låter sig beskrivas, och "constitutivists", som hävdar att utan metaforer kan den politiska världen inte ges mening. Språket konstituerar verkligheten, och bestämmer så vår uppfattning av densamma. Metaforer kan inte reduceras till bokstavliga uttryck utan förlust av mening (Miller 1979).

Obeaktat de värderingar som eventuellt kan förknippas med det politiska språket kan vi mot bakgrund av antagandena om medialiseringen samt den johannessoniska tesen, där troperna kopplas till denna medialisering, ställa oss frågan om politikernas språk har utvecklats i riktning mot att innehålla fler bilder. Måhända utgör partiledardebatter ett material där det är mera troligt att sådana kommer till användning än i riksdagstalen.

De frågeställningar som utmynnar ur ovanstående resonemang är:

- Har användandet av figurativt språk (troper/bilder) ökat i de svenska partiledardebatterna sedan 1932?

Under de gångna sextio åren har en enorm förändring i massmedievärlden ägt rum, som gör frågeställningen relevant mot bakgrund av antagandet. Perioden som analyserats täcker in sådana förändringar som utbyggnad av flera kanaler i radio, TV:s start och sedermera uppdelning på två kanaler, för att nämna några drag i en accelererande medieutveckling.

Det är förstas naturligt att betrakta språket som någonting personligt och individuellt. Variationer i bildspråk torde inte utgöra något undantag. Kan det finnas variationer som har andra förklaringar? Gunnar Fredriksson anty-

der när han talar om svenska politikernas olika språkbruk att det kan finnas olika språkkulturer eller retoriska traditioner i olika politiska läger (Fredriksson 1992). Även Johannesson menar att så kan vara fallet (Johannesson 1983). Kan det avspeglade sig i skillnader vad gäller bildspråket?

- Finns det systematiska skillnader mellan partier med avseende på användandet av figurativt språk?

Förutom att besvara dessa primära frågor syftar uppsatsen också till att ge en bild av de olika kategorier av troper som ovan nämnts. Jag gör en indelning av troperna i olika ämneskategorier för att visa från vilka "tankevärldar" politikerna hämtar sina bilder, vilka teman de, medvetet eller omedvetet, tagit sina bilder ifrån. Med ovan nämnda antaganden som grund väljer jag ut de kategorier som motsvarar de av Johannesson respektive Petersson nämnda och exemplifierar för att belysa i vilken utsträckning de används, och hur de används, alltså hur de konkret ser ut. Här koncentrerar jag mig på att ge exempel på vanliga metaforer och hur de olika debattdeltagarna använder dem. Denna del av syftet är alltså mer "impressionistisk" till sin karaktär och avser inte vara heltäckande redovisning av alla tänkbara kategorier av troper eller alla aktörer. Exempelen har valts ut för att visa på typiskt användande av bildspråket.

- Vilka ämnesområden hämtar politikerna sina bilder ifrån?

Undersökningens material

Materialet i denna framställning har hämtats från forskningsprojektet Partiernas opinionspåverkan vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg.⁴ Det består av de avslutande partiledardebatter som sänts i radio/TV vid valrörelserna sedan 1932 och omfattar 16 debatter. Den första av de analyserade debatterna avviser på så sätt att den fördes mellan olika prominenta partiföreträdare, dock ej partiledarna. Denna diskussion hade temat "Partierna och den ekonomiska krisen". 1936 års debatt föreligger endast som sammanfattande referat,

och återger därmed inte deltagarna ordagrant. Därför har den lämnats utanför analysen. Vid riksdagsvalen 1940 och 1944 förekom inga radiosända debatter. Från 1948 ingår en obruten serie av radio/TV-debatter från alla riksdags- (andrakammar-)val till 1991.

Partiledardebatterna i radio/TV är bara en av många typer av politiskt-retoriskt material, och har möjligen sina särdrag, som man bör ha i minnet då man drar allmänna slutsatser om politiskt språk. För det första innehåller debatterna både skriftspråk och talspråk. Det förekommer likaså både väl förberedda inlägg, som mer spontana yttranden. Det ligger i sakens natur; en debatts innehåll, särskilt inlednings- och avslutningsanföranden, är nedskrivet på förhand, men under debattens gång måste naturligtvis deltagarna svara på uppkomna frågor eller angrepp, som är mer eller mindre orepererade. En analys av till exempel mötesanföranden eller riksdags-diton skulle få en tydligare karaktär av förberett material och måhända ge andra resultat vad avser användande av bildspråk.⁵ Debatternas betydelse ligger i att de för partierna är sista chansen inför varje riksdagsval att visa sig och göra sig hörda inför väljarna.

Tillvägagångssätt

Den kvantitativa innehållsanalysen innefattar här att varje utsaga från debattdeltagarna som innehåller en språklig bild ges ett värde på variabeln Bildspråk som samtidigt klassificerar den inom något av de fem ämnesområdena eller kategorierna som presenteras ovan alternativt klassificeras som "övrig". Debatterna har av praktiska skäl bearbetats från utskriften från debatterna. Därmed missar forskaren nyanser som röstläge och (i TV) kroppsspråk bidrar med. Detta kan dock rimligen inte påverka resultatet vad gäller just figurativt språk, om än retorikstudium i sin helhet torde kräva både syn- och hörselintryck.

Vad är troper?

Hittills har jag tagit begreppet troper oproblematiskt. Fullt så enkelt är det dock inte. För att gå tillbaka till den klassiska retoriken: Den klassiska retoriken brukar kunna delas in i fem delar: De två första *inventio* och *dispositio* inrymmer respektive diskursen för ämnet och uppläggningsen av talet. Dessutom hör *memoria* och *actio* hit, som bland annat berör kroppsspråket. Den sista, kallad *elocutio*, lär ut hur tankarna bäst skall kläs i ord för att nå effekt hos åhörarna. Det handlar om talets stil, klarhet och ornamentering och troperna är här av stor betydelse. De är uttryck som ersätter de vanliga vardagsspråkliga. De viktigaste är som följer (Vossius 1990):

Metafor (grekiska 'överföring', lat *translatio*.) Exempel: "vetenskapernas blomstring".

Metonymi (gr 'namnbyte', namn för något annat, nyckelord närhet): "Hitler gick in i Polen", "Vita Huset ger följande kommentar..".

Synekdoke (delen av något sätts i stället för helheten eller vice versa) "Hela Råsunda skrek av glädje".

Ironi (bygger på motsatser; "Einstein" om "idiot").

Även liknelser och allegorier bör räknas till troperna. En liknelse har metaforens egenskaper men likheten görs explicit, t ex med ordet *som*. "Olof Palme är slug som en räv". En metafor skulle kunna sägas vara en underförstådd liknelse: "Olof Palme är en räv".

För denna uppsats är indelningen av troper i underkategorier mindre relevant. I begreppet trop (synonymt också bild; figur) räknar jag in samtliga ovanstående kategorier. Det gemensamma draget är att uttrycket står för något annat än den vanliga betydelsen, "överförd betydelse".

Ingen användning av ett ord är metaforisk i sig – bara i relation till ett visst lexikon, en viss norm – "stilens nollpunkt"⁶ (Carlshamre 1990). Detta lexikon motsvarar i regel det normala, vardagliga språkbruket. Att bestämma vad som utgör troper eller figurer är det stora

metodologiska problemet. Johannesson saktar till exempel en uttalad operationell definition. Ett minimikrav på troperna är att de är ord eller satser som används i annan bemärkelse än dess egentliga, eller naturliga. De används i överförd bemärkelse (Vossius 1990; Carlshamre 1990; Miller 1979). En svårighet är att många vardagliga uttryck tekniskt sett är troper, men är så utslätade efter lång tids användning att de inte längre uppfattas bildligt. Vanligen talas om avbleknade eller döda metaforer. Många ord kan, drivet in absurdum, definieras som troper: *stolsben* kan nämnas som en extrem, men även några hämtade från dagens politiska språk tillhör rimligen dessa: 'nedskärningar', 'inkomstklyftor' eller fraser som 'vika sig i frågan', 'köra fast i förhandlingar'. Knappast någon idag uppfattar dylika uttryck metaforiskt, och bör därför inte heller ingå i analysen. Däremot bör dessa jämföras med nyare konstruktioner: 'fallskärmsavtal' eller 'betongparti' där det är mer uppenbart att användaren av troperna är medveten om att det är fråga om en överförd betydelse. Härav avslöjar sig ett par möjliga kriterier för urval av troper:

1. Alla troper tas med, avbleknade/döda eller inte.
2. Graden av innovation hos talaren som kriterium

Skapar talaren själv uttrycket för den speciella situationen eller väljer han en allmän och känd bild?

3. Medvetande- eller förstärkningskriterium; utesluta uppenbart "döda" troper och "allmängods".

Kan man på goda grunder anta att talaren är medveten om att uttrycket han använder är en trop?

Är uttrycket förstärkande eller mer målande än tänkbara och rimliga bokstavliga uttrycksätt med samma mening?

Alternativ 1 är ganska enkelt genomfört men ger ett trivialt och föga intressant resultat. Innovationskriteriet, alternativ 2, är inte heller särskilt användbart. Det förutsätter en omfattande kunskap om tropers historiska ursprung,

när de först kom till osv. Vissa vanliga stående uttryck faller under definitionen av troper, men är knappast nya, och kräver ingen uppfinningsrikedom hos talaren. Ändock kan de utgöra en förstärkning i ett visst sammanhang, som 'inte värd ett jota', eller 'att lägga locket på' när man avser 'tysta en (kritisk) diskussion. Många vanliga uttryck torde på det här sättet vara "starka" som troper.

I sista ändan blir det frågan om att i de olika fallen avgöra med ett slags rimlighetskriterium: om talaren kan antas använda ett uttryck utan att denne är medveten om att det används figurativt och det samtidigt inte går att finna något vardagsspråkligt uttryck som kunnat ersätta, utesluts tropen ur analysen. Kontexten vari uttrycket förekommer är till stor hjälp för rätt inplacering.

Ännu ett problem som uppstår är utvecklingen av språket. Vad som till exempel uppfattades som metaforiskt för femtio år sedan har kanske bleknat idag. Kontexten ger dock även här god hjälp att avgöra vilket det rör sig om.

Kategoriseringen av troperna kan motiveras av Johannessons respektive Peterssons antaganden. Sport/idrott, natur/djur, trafik/sjöfart, hus/hem och maskin/mekanik utgör varsin kategori. Detta gör det möjligt att ge en bild av hur de troper författarna antar är vanliga används konkret. Någon hjälp på vägen i form av operationella definitioner av kategorierna ger tyvärr inte vare sig Johannesson eller Maktutredningens rapport. Dessutom redovisar jag ytterligare en kategori som under arbetet med materialet framstod som en klart urskiljbar kategori, vanlig 'i partiledardebatternas figurspråk. Det är "människan som biologisk varelse", som innefattar anatomi- och medicintermer, sjukdomar och läkekonst.

Partiledarnas bildspråk

Allmänt

Den första frågeställningen som skall besvaras är om troperna blivit vanligare i partiledarde-

batterna under den analyserade perioden. För att få ett mått på hur vanliga bilder eller figurer är har deras antal relaterats till debatternas längd. Under 1950-talet pågick exempelvis debatterna under längre tid än i dag. För att få ett standardiserat mått har antalet förekommande metaforer dividerats med den totala debatttiden i timmar för varje partiledardebatt. Vi får ett mått på kvantiteten troper som är antal per debatttimma. Detta redovisas i diagram 1.

Användningen av figurativt språk visar ingen entydig tendens att vare sig öka eller minska. Mot slutet av perioden (1980-talet) skönjer vi dock en stabilt hög nivå. Samtidigt är det i den tidigaste debatten från mellankrigstiden som deltagarna är mest benägna att använda troper. Från denna tid saknas ytterligare mätpunkter, och vi kan inte vara säkra på att 1932 års debatt är representativ för sin tids politiska språkbruk. I övrigt är det svårt att se att de variationer som finns mellan olika år pekar på utveckling i någon speciell riktning.

Ett mått vi kan få på utvecklingen är jämförelsen mellan tiden före respektive efter TV:s införande. Det genomsnittliga antalet troper per debatttimma under perioden fram till 1958, exempelvis (radioeran) är 12,8. Genomsnittet för åren 1960 till 1991 är 12,2. Alternativt kan vi jämföra perioden 1948-1968 (alltså exklusive 1932) och fram till indelningen i två TV-kanaler med perioden 1970 till 1991. Brytpunkten 1970 sammanfaller för övrigt ungefärligen med tiden för en professionell journalistkårs framväxt, något som brukar framhållas som en orsak till medialiseringen. Värdena blir då 10,6 respektive 12,9. En svag ökning alltså mot slutet av perioden, men på det hela taget ingenting som starkt talar för någon medialiseringseffekt på det här området.

Mellan partierna skiljer det dock en del i benägenhet att använda troper. Tabell 1 ger det genomsnittliga antal troper respektive partis företrädare använt per timme som han har haft ordet i debatterna (effektiv talartid). I tabellen särredovisas socialdemokraternas extra representant (s II), vilken förekommit vid alla debatter utom fyra (1932, 1936, 1956 och 1979).

Främst på att använda bildspråk är alltså socialdemokrater och moderater, men mest av-

vikande är centern som bara står för hälften så många som s eller m. Variationerna mellan personer inom partierna är inte större än att s och m ibland byter plats, likaså v och fp. Centern är oavsett partiledare det parti som genomsnittligt har minst antal troper. Hos socialdemokraterna är de individuella skillnaderna störst. Utan Olof Palme hade inte partiet placerat sig högst. Några rimliga skäl till partivariationerna torde vara svåra att finna, och mycket av resultaten måste givetvis tillskrivas den individuella faktorn. Vissa personers språk är, medvetet eller omedvetet, sådant att bildspråk oftare och mer naturligt kommer i bruk än hos andra. Socialdemokrater använder överlag något fler bilder än borgerliga partiledare. Några enskilda personer kan framför allt framhållas som särskilt benägna att ta till troper (se tabell 2). Torsten Nilsson, den socialdemokratiska social- och sedermera utrikesministern, deltog i två debatter och visade där prov på både många och ganska målande figurer, medan en borgerlig motsvarighet är Jarl Hjalmarson. I mera sentida debatter har Carl Bildt använt sig av förhållandevis många tro-

Tabell 1. Antal troper (bilder/figurer) parti-vis i partiledardebatterna under perioden 1932-1991. Genomsnitt per talartid i timmar.

Partiledare från	Antal troper/timma
v	12,1
s	14,8
s II	14,6
c	7,3
fp	10,9
m	14,4
Samtliga	12,6
Antal troper totalt= 540	

Kommentar: s II= ytterligare socialdemokratisk deltagare (utöver partiledaren).

Följande redovisas ej i tabellen: kds, miljöpartiet, ny demokrati (endast 1991), liberalerna (1932, 1936) samt en extra deltagare vardera för fyra av partierna som förekom 1952.

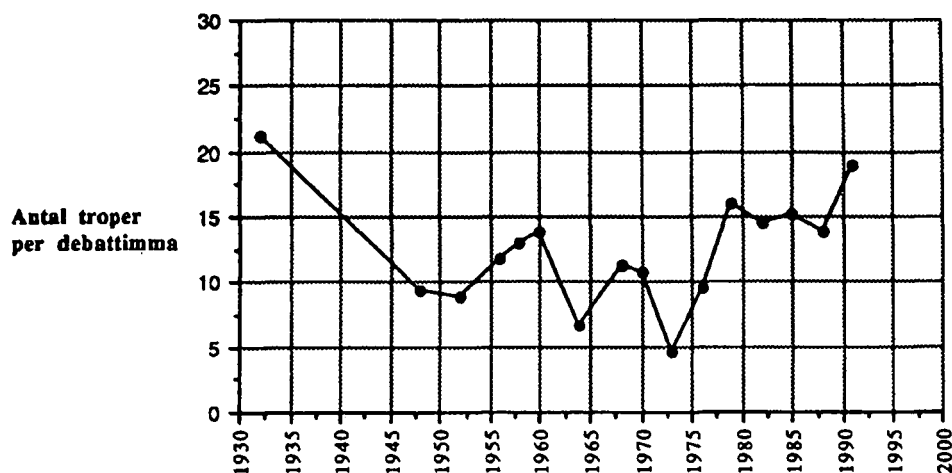

Diagram 1: Antal troper per debatttimma i partiledardebatterna 1932-1991.

Kommentar: Tabellen bygger på radio/TV-debatterna inför varje riksdagsval, med undantag av 1936, saknas i analysen av tekniska skäl.

Tabell 2. Genomsnittligt antal troper per effektiv talartid i timmar.

Namn	Troper/ timme	Antal debatter
1 Carl Bildt	25,4	(2)
2 Olof Palme	23,8	(6)
3 Torsten Nilsson	22,5	(2)
4 Jarl Hjalmarson	15,0	(4)
5 Ulf Adelsohn	14,7	(2)
6 Ingvar Carlsson	13,3	(2)
7 Hilding Hagberg	13,2	(4)
8 Gösta Bohman	12,5	(3)
9 Lars Werner	11,9	(6)
10 K-O Feldt	11,0	(3)
11 Tage Erlander	10,6	(7)
12 Ernst Wigforss	10,6	(2)
13 Bengt Westerberg	10,5	(3)
14 Gunnar Hedlund	9,8	(8)
15 Bertil Ohlin	9,8	(6)
16 Gunnar Helén	9,8	(2)
17 Ola Ullsten	9,1	(2)
18 Arne Geijer	7,7	(3)
19 Yngve Holmberg	6,0	(2)
20 Olof Johansson	4,8	(2)
21 C-H Hermansson	3,8	(4)
22 Thorbjörn Fälldin	2,9	(5)

Kommentar: Tabellen omfattar endast de som deltagit i minst två partiledardebatter.

per och Olof Palme hade likaledes nära till det figurativa språket.

Ovanstående topplista för de olika politiker-
na visar vad som ligger bakom siffrorna för
partierna som helhet (tabell 1). Centerledare
har som nämnts överlag varit obenägna till
bildspråk. I nio av de sexton debatterna är cen-
terledaren den som minst antal gånger tagit till
bildspråk. Thorbjörn Fälldin använde ytterst
sällan någon metafor eller annan trop i partile-
dardebatterna. Om just Fälldin säger Johan-
nesson att han hade två språk, ett tungt byrå-
kratiskt och ett mer informellt, dialektalt och
ålderdomligt präglat, som han tog fram i sam-
tal med journalister mer på tu man hand (Jo-
hannesson 1990, s 206). Hans fem framträdan-
den i partiledardebatterna ger snarast exempel
på den formella och sakliga varianten. Gunnar
Hedlund, som kanske ändå förknippas med åt-

minstone en klassisk metafor, "vi skall inte
sälja skinnen förrän björnen är skjuten"
(1964), sade i de många partiledardebatter han
deltog i sällan något metaforiskt. Olof Johans-
son har i likhet med företrädarna också ett
bildfattigt, eller om man så vill, sakligt, sätt att
tala.

I övrigt visar inte materialet på några tydliga
partiskillnader. Inte heller Johannessons på-
stående att kvinnor i allmänhet skulle vara mer
sparsamma med bildspråk än män då det "är
ett aggressivt språk som våldför sig på verklig-
heten, förvänger och förgrovar" (SvD 13.2
1993), kan få stöd i debatterna. Det finns för få
fall för att dra några slutsatser, men de enda två
kvinnor som fram till förra valet någonsin del-
tagit i en svensk partiledardebatt, Mona Sahlin
(s) och Inger Schörling (mp) placerade sig i
topp vad gäller antalet troper 1991. I vad mån
de bidrog till förvägning och förgrovning är
förstås inte plats här att utreda.

Nämnas bör också representanterna för de
tre i partiledardebatter nya partierna som de-
buterade 1991, nämligen kds, mp och nyd. De-
ras resultatet bör tolkas med stor reservation
och varsamhet då de endast deltagit en gång,
och redovisas av denna anledning inte i tabell
2. Förutom Inger Schörling med flest bilder
(motsvarar 43,6 /timma), bidrog också Alf
Svensson med tämligen många (24,5). Ian
Wachtmeister hade härvidlag en lägre profil
(10,9).

Det figurativa språket förekommer oftare i
situationer då debattörerna talar om andra par-
tiers (i regel motståndares) politik. Det är up-
penbart att bilderna oftare tas till för att kritise-
ra andra än för att göra allmänna beskrivningar
av verkligheten, eller för att tala om vad man
själv gjort alternativt önskar göra. Det förefal-
ler naturligt att så är fallet; det är när man vill
spetsa till något, och verkligen höras, som
bildspråket kommer fram. Av metaforen
återfinns 2/3 av dem i situationen när politi-
kern talar om andra partier och deras politik.
Dessa situationer utgör samtidigt ca 45% av
hela debattmaterialet. Centerpartiets företrä-
dare är över hela perioden mer restriktiva med
kritik av sina motståndare. Möjligen kan detta
tyda på att troper framför allt hör till den verk-

Tabell 3. Andelen troper av olika kategorier av samtliga troper för respektive period, 1932-1991.

Kategori	1932	1948-1968	1970-1991	Hela perioden
Människan	33	6	8	10 (N=60)
Natur/Djur	4	5	8	7 (N=45)
Trafik/Sjöfart	3	2	5	6 (N=38)
Sport/Idrott	3	3	8	5 (N=30)
Hus/Hem	1	4	1	5 (N=30)
Maskin/Mekanik	7	9	6	2 (N=15)
	N=69	N=261	N=273	N=603

liga politiska "hetluften"; de tas till när något slagkraftigt skall sägas. Socialdemokrater och moderater som är något av huvudmotståndare använder således många troper, medan centern står utanför i viss mån, och ger prov på få. En annan förklaring är att centerns företrädare helt enkelt väljer att ta upp konkreta ämnen där bildspråk inte faller sig naturligt.

Kurt Johannesson försöker sig på en karaktäristik av några partiers retorikstil utifrån partiledarnas framträdande i Almedalen 1982. Lars Werners retorik, exempelvis, är tämligen fri från bilder, den har en undervisande men inte målande ton. Författaren vill karaktärisera stilen som "retorisk puritanism". Werners språk är "anmärkningsvärt rent från sinnlighetens och fantasilekens figurer, metonymier, metaforer, liknelser" (Johannesson 1983, s190). I min undersökning har Werner ett genomsnittligt antal troper. Palme använder ett fåtal bilder, men de som finns är i gengäld mycket genomtänkta och utvecklade. Ironin är ett av hans viktigaste medel. Om Fälldins sakliga språk säger Johannesson att det faktum i sig att han undviker metaforer och dylikt, kan vara ett retoriskt medel att skapa förtroende (Johannesson 1983).

Cederberg diskuterar sina resultat med utgångspunkt i språklig prestige och finner mer av bildspråk i andra kammaren än i första. Hon vill tolka detta som ett stöd för den bernsteinska hypotesen om det bildfattiga prestigeladdade språket, eftersom hon antar en social och utbildningsmässig skillnad mellan de båda kamrarna. Den relativt höga frekvensen av

troper i 1920-talets andra kammare kan kopplas till många nyinvalda med lägre utbildning. Det är dock skillnad mellan ledamöter vars yrken är av mera opinionsbildande karaktär, med vana att söka nå ut med budskap (många bilder) och de med "tekniskt och förhandlande" språk (få bilder). Till de förra hör präster och redaktörer, till de senare en landshövding, en förbundsdirektör, professorer och borgmästare (Cederberg 1994 s138).

De individuella frekvenserna av troper i debattmaterialet kan inte sägas ge stöd för antagandet om att hög utbildning och prestige ger ett bildfattigt språk. Om eventuell yrkesbakgrund kan vara avgörande för förståelsen av resultatet är mera tveksamt. Sentida politiker tenderar att inte ha någon annan bakgrund än just politikerns. Det är emellertid inte någon entydig dominans av nutida politiker bland de bildspråksbenägna, utan en någorlunda jämn fördelning.

Tropernas ursprung

Ovan antogs att ett antal kategorier av troper skulle vara särskilt vanliga i den svenska politiska retoriken. *Sport*, *natur* och *trafik* (Johannesson) samt *huset* och *maskinen* (Pettersson) nämndes som de viktiga bildområdena politikerna använder. I mitt material har jag följt denna indelning i syfte att ge en uppfattning om *hur* vanliga de är. Dessutom utkristalliserade sig en ny kategori vid insamlingen av materialet: *människan*. Här redovisar jag dessa kategori för kategori, först antalet troper som

förekommer kategorivis under hela analysperioden, därefter ger jag också exempel på hur troper ur de nämnda kategorierna ser ut, och belyser olika sätt att använda bildspråket. Jag gör för varje kategori också en sammanfattande karaktäristik och koncentrerar mig på det typiska användandet av troper i de olika kategorierna.

I tabell 3 skiljer jag ut 1932, därför att den tidsmässigt inte hör till någon av de kontinuerliga serierna av debatter, och därför att användningen av bildspråket var särskiljande. Den enskilda kategori, av dem som framstår som klart avgränsade, som förekommer mest i materialet är den som berör människan, exempelvis att likna samhället vid kroppsdelar, eller att likna olika politiska förslag vid mediciner för behandling av sjukdomar. Denna kategori förekommer under hela analysperioden, men har viss slagsida åt den tidigaste perioden. Hela 20 av troperna med dessa motiv är från 1932. I övrigt är de redovisade kategorierna jämnt förekommande under perioden; de tycks alltid vara lika användbara att hämta bilder ifrån. 'Hus/hem'-troperna är särskilt vanliga 1988 och 1991. Det handlar då ofta om de 'öppna dörrar' (särskilt mot EG) som flera debattörer tog upp, och som klassificerats i nämnda kategori.

Husets och maskinens metaforer

Per Albin var naturligtvis inte först med att likna samhället vid ett hus eller hem för sitt folk. Även inom en socialdemokratin motsatt ideologi ligger bilden nära till hands. För konservativa med sin vurm för den enskilda egendomen och bandet med det förflutna passar det trygga hemmet ypperligt. I högerens valmanifest från 1911 heter det att "(e)ndast ett självständigt Sverige kan fullt ut bli det svenska folkets 'egna hem'". En aktuell politisk fråga under det tidiga 1900-talet var den om att skapa möjligheter för mindre bemedlade att själva bli ägare till hus och gårdar. Det var sannolikt lätt för dåtidens politiker att hämta bilden från den s k egnahemsrörelsen. De frisinnade har en nästan identisk bild i valet 1914. "Det frisinnade partiet sätter alljämt en demokratisk

samhällsordning såsom sitt mål och vill finna utvägar att göra Sverige till ett gott och kärt hem för alla som där bygga och bo".

Sin stora betydelse för den politiska föreställningsvärlden till trots, är folkhemmet i stort sett frånvarande i radio/TV-debatterna. Debattörerna använder inte detta, eller motsvarande sinnebilder för samhället. Än mindre görs någon explicit referens tillbaka till Per Albin själv i detta sammanhang. Enda undantaget är radiodiskussionen mellan partiföreträdare inför valet 1932, med temat "Partierna och den ekonomiska krisen", där folkhemmet dyker upp i en polemik mellan den socialdemokratiska representanten Ernst Wigforss och kilbomskommunisternas Ture Nerman.⁷

Övriga förekommande troper som förts till kategorin hus/hem, har en annan karaktär, som inte ens med den största fantasi kan införlivas i folkhemstanken. Det handlar mer om att illustrera motståndarnas tillkortakommanden med metaforisk hjälp av andra slags byggen:

"som när en byggmästare försöker bygga ett hus utav fullständigt disparat material, det huset ramlar ihop som ett korthus" säger Tage Erlander om det enligt hans mening ohållbara borgerliga pensionsförslaget 1958.

Bengt Westerberg gör en jämförelse av socialdemokratisk och borgerlig bostadspolitik med hjälp av åskådliggörande hus 1985:

"skulle man göra staplar på det här då skulle stapeln på bostadsbyggandet under de borgerliga regeringsåren bli som en skyskrapa, medan ert bostadsbyggande skulle bli som en friggebod ungefär"

Den andra bilden, maskinens metafor, förefaller ha en större bredd vad gäller olika uttryck. Några visar mycket explicit på att samhället betraktas som något maskinellt som när Wigforss (1948) pratar ekonomi på följande sätt: "det ekonomiska livet är en mekanism,.. en väldigt fin balansmekanism" "rubbar mekanismen, i stället för att rätta till den". 1956 argumenterar Bertil Ohlin för sänkta skatter med "tunga skattebördor verkar mer som sand än som olja i maskineriet". Gunnar Hedlunds be-

skrivning (1958) av en industriarbetare som "en liten liten kugge i ett stort hjul bland många andra" passar också in här. Andra är mer subtila, och ger inte omedelbart upphov till tanken på samhället som en maskin. Till exempel gäller det motorsågens princip vid nedskärningar som är uppe till debatt 1985. Ibland gränsar tropen av denna typ till kategorin Trafik (t ex bromsar, motorer). Här har avgränsningsproblemet visat sig stort.

Trafik och sjöfart

Troperna med anknytning till trafik och sjöfart kan ibland kopplas till kategorin maskin och mekanik, så till vida att de båda ofta ger åhöraren en föreställning om att hela samhället är i rörelse; att vi "är på väg" någonstans, företrädesvis framåt. Enligt Petersson och hans kolleger i Maktutredningen, är det framstegsoptimismen och den sociala ingenjörskonsten som lyser igenom i den här typen av bilder. En del av troperna i debattmaterialet kan också sägas ha sådan karaktär. Erlander talar 1948 om den kommande socialdemokratiska politiken när han pekar på "den vägsträcka mot ett bättre Sverige, som enligt vår mening bör tillryggaläggas under närmaste fyraårsperiod". Sammantaget används trafik- och sjöfartstroperna också mer i "positiva" sammanhang än exempelvis sport- och naturkategorierna, det vill säga det är färre som används vid kritik av andra.

Ibland går det för fort i trafiken. I ekonomin handlar det om att då och då sänka farten. Hedlunds önskade åtgärd från 1956, "att dra åt räntebromsen så att det börjar osa i bromsbanden", påminner oss om detta. Å andra sidan kan det behövas "en startmotor för att få igång den ekonomiska tillväxten" (Alf Svensson i debatten 1991).

Sverige beskrivs ofta som en båt, en skuta som skall styras över havet. Gösta Bohman och hans svärson Carl Bildt, med sina skärgårdserfarenheter, är de som ojämförigt oftast talar om kursriktning, och att lägga om eller behålla rätt kurs i politiken. Detta sätt att uttrycka sig förekom knappast alls i debatterna före deras tid. Många av "kurs"-metaforerna

används positivt så till vida att de beskriver den egna politiken, de egna visionerna snarare än motståndarna. Tage Erlander beskriver 1968 den splittrade borgerligheten med en sjöfartsallegori. Den är atypisk för trafik och sjöfartstroperna så till vida att den används för att beskriva motståndarna och ställa dem i dålig dager:

"Tre linjer representerar de här i denna fråga och ni kanske har märkt, ärade lyssnare, hursom herr Hedlund har klippt den ena förtöjningen efter den andra till det här skeppet, som snart är obemannat fullständigt och driver omkring redlost på folkopinionens hav. Det kallar de för borgerlighet, men det påminner mer om den flygande hölländaren snart."

Sport, spel och idrott

Liknelser och metaforer med sportmotiv är särskilt användbara för att beskriva politiken som sådan. Ofta är det en beskrivning i negativa ordalag. Talaren tycks vilja distansera sig själv och sitt parti från politiken, och se på de inblandade, politikerna, som inbegripna i ett spel eller en match som inte leder till något substantiellt. Ture Nerman ville i partiernas radiodiskussion 1932 visa på en skenbar oenighet mellan socialdemokrater och borgerliga genom att likna deras motsättning vid "uppvisning i florettfäktning med en sådan där liten boll på spetsen". Samma bild använder åsiktsfränden Hilding Hagberg tjugo år senare, och i samma syfte, när han talar om "skenfäktningar". Ett färskare exempel på en liknande tropanvändning är Inger Schörlings (mp) liknelse av de traditionella partierna vid "två inoljade sumobrottare som förgäves försöker koppla grepp på varandra".

Det finns också exempel på hur sport och idrott får illustrera, och förenkla, företeelser i samhället eller politiska förslag. Olof Palme försöker i ett replikskifte med Gunnar Hedlund i partiledardebatten 1970 förklara ett tematiskt problem för den oförstående centerledaren:

"(J)ag hörde honom (Hedlund) tala om att vi låg fyra från botten i produktionsstatistiken. Jag satte mig och räknade om det – räknar man i kronor och ören låg vi först helt enkelt därför att vi låg högt i startläget. Om jag tränade några veckor i 200 meter medley, så skulle jag förbättra mina resultat i procent mer än Gunnar Larsson, men allt talar för att han även efteråt skulle ha kvar världsrekordet i grenen"

Här fungerar bilden utmärkt för att förklara ett abstrakt fenomen, men det kan också i anslutning till medialiseringen ses som en tillspetsning eller förenkling, som eventuellt döljer ett komplicerat förhållande med många och svårgripbara delar.

Gösta Bohman, som ofta hämtar bilder från sportens värld, målar upp det absurda i en skola utan betyg: *"det är som att tro att man får bättre höjdhoppare genom att ta bort ribban"*. Även diskuskastning utan måttband får i samma debatt illustrera betygslösheten (1979). Sportens värld med klara och entydiga regler torde vara en guldgruva för den som söker troper för att förenkla problem.

Natur och djur

I denna kategori finns flera bekanta talessätt, som det smått klassiska björnskinnet (Ohlin i debatten 1956 och Hedlund 1964). I övrigt är det svårt att koppla naturmetaforerna till något tydligt tema eller ge dem en speciell karaktär. Där sportmetaforerna har det tacksamma tävlings- eller konkurenstemat, och mekanikfigurerna ofta antyder framstegstänkande och utvecklingsoptimism, är naturtroperna mer varierade.

Troper i allmänhet används ju oftast i negativa beskrivningar, särskilt av de politiska motståndarna, och naturen ger i regel positiva associationer, och bjuder på vackra och romantiska metaforer som vi känner från litteraturen. I materialet är det svårt att finna de positiva bilderna, trots att det inte är svårt att tänka sig att sådana finns, exempelvis visionära bilder med naturteman. Kanske är det därför svårt att ge exempel på just de åskådliggörande

de bilder "vi alla känner"; de har ingen plats i den politiska världen.

De djur och den natur som förekommer är följaktligen av sådant slag att de ger oss dåliga vibrationer: *"ekonomiska vargatider"* säger högerns Wohlin om krisen 1932. Tage Erlander ger kommunisterna epitetet *"skadedjur"* 1952.

Snårskogen, där motståndarna går vilse (text i statistiken) är en då och då uppdykande bild. Träsket, gungflyt eller till och med kärret, dit regeringen dragit ned Sverige, alternativt det oppositionen kommer att göra, är ett annat åskådliggörande, som förekommer vid ett flertal tillfällen.

Människan

Jag avslutar med den kategori av troper som enligt mina ovan redovisade kriterier vanligast förekommer i materialet (se tabell 3). Denna har jag kallat människan som biologisk varelse, och kompletterar de fem ovanstående bland de viktigaste kategorierna. Den finns inte med i antagandena som gjorts, men utgör i materialet en tydlig, avgränsad kategori som jag därför finner det värt att ta upp.

Människan förekommer ofta i tal om samhällets och särskilt ekonomins funktionssätt. Debatten 1932 är i särskilt hög grad präglad av anatomitroper betecknande samhället. I stort sett alla talare använder sådana bilder, och det är den ekonomiska krisen som föranleder talarna att beskriva densamma i sjukdomstermer. En mästare på detta område är högerpartiets representant Nils Wohlin, som gång efter annan i debatten 1932 beskrev samhällets anatomi. *"Förtäckta eller oförtäckta planer på egendomskonfiskation avskära livsnerven i det ekonomiska samhället"*. Regeringspartiet de frisinnades företrädare Ivar Österström visar prov på ett mycket utvecklat bildspråk när han på motsvarande sätt tillbakavisar kommunisternas påstående att den ekonomiska krisen är början på kapitalismens fall:

"Det kanske rent av blir en liten paus i gravgrävningen vad det lider. Patienten kanske frisknar till. Febern är visserligen

mycket hög, men det kan hända den bästa kropp utan att man därför dömer bort den. Baciller kunna härja hos oss alla, och en eventuell socialistisk statskropp är väl inte undantagen från detta öde, och den samhällskropp som herr Nerman hyllar så varmt, verkar ju på oss andra såsom tillhörande den särskilt farliga sort, som man kallar bacillbärare och som man måste vara alldeles särskilt rädd för."

Kommunisternas Ture Nerman talar om hela världssystemet på samma sätt: Den nationalistiska tullpolitiken "stockar den internationella handelns blodomlopp".

Ett slitstarkt tema finner vi hos folkpartiet. Ivar Österström säger 1932 att "svårigheterna fordra både hjärna och hjärta (för en lösning)" Bengt Westerberg använder samma bild i partiledardebatten 1988 "utforma politiken...med både hjärta och hjärna"/ "Det krävs ett hjärta som klappar för dem som är svaga och det krävs en hjärna som kan räkna ut hur vi bäst ska hjälpa de människorna". Den förekom som ett inslag i valkampanjen i övrigt. Kanske är detta socialliberalismens mest slagkraftiga metafor?

Torsten Nilssons reflexion 1964 är kanske tidstypisk och sammanfattar mycket kort några av 1960-talets problem: "samhället har råkat ut för en viss växtvärk" Olof Palme talar ibland om samhällsproblem som sjukdomar. Utslagning och arbetslöshet beskriver han vid flera tillfällen som en "farsot", och 1982 är ekonomisk brottslighet "något av varbölder".

Sammanfattning och avslutning

Figurativt språk (troper som liknelser, metaforer och allegorier) utmärker det politiska språket såväl som övrigt språk. Antaganden har gjorts om att politiker allt oftare skulle använda sig av troper i sitt språk som ett led i en medievridning eller medialisering av politiken. Denna skulle göra politikerna mer benägna att ta till olika retoriska knep, för att i den allt starkare mediekonkurrensen göra sina röster hörda. Analysen av partiledardebatterna 1932-1991 visar dock inte på någon tydlig så-

dan utveckling. Materialet ger inte på ett entydigt sätt stöd för tesen att någon speciell medialiseringsutveckling på detta sätt skulle kunna avläsas i språket. Användningen av troper är tämligen stabilt över den studerade perioden, med en viss uppgång under 1980-talets valdebatter, men redan 1932 var politikerspråket i lika hög utsträckning kryddat med metaforer som det är idag.

Vissa skillnader kan iaktas mellan partierna: Det är framför allt centern som skiljer ut sig, genom att överlag vara snålast med bildspråket. Det gäller för flera av partiets ledare. Socialdemokrater och moderater använder flest bilder i sitt språk, av dem kan särskilt nämnas Olof Palme och Carl Bildt. Troperna används i särskilt hög grad när debattörerna vänder sig till, och kritiserar sina motståndare. Dock finns skillnader. En del bilder, särskilt de med trafik eller mekanik som tema, används ofta också för att beskriva något positivt: den egna politiken eller framtida mål som ställs upp. Det finns ytterligare kategorier av troper som är vanliga i materialet, allra vanligast är sådana relaterade till människokroppen inklusive läkekonst och sjukdomar. De förefaller särskilt lämpade för att förstärka beskrivningar av kris och störningar i samhället, något som 1932 års krisdebatt pekar på. Folkhemsmetaforen däremot, som på förhand förekommer i antaganden som en vanlig bild i politiken är så gott som frånvarande i partiledarnas debatter.

Det finns ingenting som tyder på att troper används av mindre välutbildade personer, eller av dem med ett mindre prestigefyllt språk, som annars hävdats.

Denna studie kan naturligtvis inte säga något allmänt om medialisering, eller förändring över tid av politikens sätt att framträda. Däremot kan den vara värd mer än att bara ge en provkarta på olika politikers bildspråk som kuriosas. Den kartlägger en liten del av det politiska språket hos våra politiker. An knyter vi till den i inledningen antydda diskussionen ovan om synen på språket kan resultaten värderas olika. Är det möjligt att förstå verkligheten utan bilder eller inte? Är bildspråket av godo eller av ondo? Är det förtroendeingivande eller bara bländverk?

Ur denna uppsats genereras ytterligare en del frågor. En är om det finns olika politisk-språkliga kulturer som odlas i olika politiska läger? Har varje parti i någon mån sitt eget språk, sina uttryckssätt eller är det endast betingat av personliga faktorer? Varför är t ex medicinen och anatomin så framträdande 1932, och varför kursriktningar på 1980- och 1990-talen? Metaforer tycks ibland ha ett ideologiskt värde, åtminstone när de är som mest målande och bilden blir var mans egen-dom. Att finna idémässiga rötter till olika bilder, kan förklara varför vissa bilder tas fram vid olika tillfällen och av vissa aktörer. Organisk respektive mekanisk samhällssyn är i själva verket metaforiska eller allegoriska sätt att beskriva verkligheten. Studiet av dagens politiska bilder kan komma sådana uppfattningar på spåren.

Å andra sidan är det inga avgörande partiskillnader när det handlar om vilka bilder man väljer. Att socialdemokratiska ledare inte utvecklar och gör bruk av folkhemsmetaforen stöder inte heller tanken på att partierna utvecklar särskilda retorikstilar, färgade av sin organisationskultur.

Något som också kan sätta in den här undersökningen i ett sammanhang och göra den mer intressant är att relatera politikernas bildspråk till motsvarande språkbruk i andra sammanhang. Är politiker mer eller mindre än andra benägna att tala i bilder? Och använder de speciella troper, som skiljer dem från andra människor? Cederberg (1994) hävdar att riksdags-språket under de perioder hon studerar över lag är fattigt på metaforer och andra bilder.

Bildspråket är viktigt också om man tänker ett steg längre, nämligen i effekttermer på oss som publik och mottagare av politiska budskap. Förmodligen är det sådana här kuriositeter vi minns. Att Hedlund ville skjuta björnen 1964 minns åhörarna, men inte att han ville ha fler trafiksäkra lekplatser för barnen eller införliva tandvården i den allmänna sjukförsäkringen. Inte heller minns någon hans traglande av statistik som visar på vilken träkmåns han eventuellt var. Om det är så att spektakulära men kanske politiskt intetsägande inslag "betalar sig" och politiker medvetet satsar på så-

dana uttryckssätt, ligger det nära till hands att acceptera tesen om medialiseringen: fakta och argument kommer bort. I ett sådant perspektiv kan en undersökning som den här kombinerat med effektmått på vad som uppfattas i politiska tal, debatter etc ge vid handen hur denna medieanpassning påverkar allmänheten.

Den allmänna tesen att medieutvecklingen tvingar fram ett spektakulärt bildspråk kan dock inte få stöd i materialet. När politikerna hade mer tid att breda ut sig på, kunde de också utveckla mera av retoriken, mera av bilder och målande beskrivningar. Att se bildspråket som ett förenklande inslag, och ett försök att utmärka sig i ett allt ökande mediabrus, är just en förenkling. Retoriken har en lång historia, också i den svenska politiska propagandan, alldeles oaktat medieutvecklingen.

Nicklas Håkansson

Noter

1. För en diskussion se Miller (1979).
2. Många aspekter av språket i politiken finns i Gunnar Fredriksson "Det politiska språket", Stockholm, Tiden 1992.
3. Se även Olof Petersson: "Makt i det öppna samhället" kap 2, Stockholm, Carlssons 1989, samt *Metaforenas makt*, särsk. kap. 1.
4. Studiet av bildspråk ingår som en del i projektet Partiernas opinionspåverkan, som huvudsakligen finansieras av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Projektledare är docent Peter Esaiasson. I innehållsanalysen av materialet har också Martin Brandorf medverkat.
5. För en empirisk analys av riksdagstal se Cederberg (1994).
6. Carlshamre (1990) hämtar begreppet från Roland Barthes, som benämner fenomenet *le degré zéro de l'écriture*.
7. Nerman anklagar här sig för att ha hävdat att allt står rätt till i Sverige genom att likna det vid "ett folkhem". Wigforss svarar att folkhemmet är ett mål och inget förhandenvarande, och att Nermans anmärkning är lika absurd som att påstå att Sverige är kommunistiskt, endast för att Nerman önskar det!

Referenser

- Asp, Kent (1986). *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm, Akademilitteratur.
- Carlshamre, Staffan (1990). *Textteori*. Göteborg, Litteraturvetenskapliga institutionen (stencil).
- Cederberg, Ann (1994). *Stil och strategi i riksdagsretoriken. En undersökning av debattspråkets utveckling i den svenska tvåkammarsdagen (1867-1970)*. Uppsala, Inst för nordiska språk.
- Fredriksson, Gunnar (1992). *Det politiska språket*. Stockholm, Tiden.
- Gilljam, Mikael och Holmberg, Sören (1993). *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Hernes, Gudmund (1978). "Det medievidde samfunn" i Hernes, G (red.): *Forhandlingsøkonomi og blandningsadministrasjon*. Bergen, Universitetsforlaget.
- Johannesson, Kurt (1983). *Svensk retorik från Stockholms blodbad till Almedalen*. Stockholm, Norstedts.
- Johannesson, Kurt (1990). *Retorik eller konsten att övertyga*. Stockholm, Norstedts.
- Johannesson, Kurt (1993). "Språket aldrig oskyldigt" *Svenska Dagbladet* 13.2.1993.
- Miller, Eugene F (1979). "Metaphor and Political Knowledge" i *American Political Science Review* LXXIII.
- Petersson, Olof (1989). *Makt i det öppna samhället*. Stockholm, Carlssons.
- SOU 1990:44. *Demokrati och makt i Sverige*. Maktutredningens huvudrapport. Stockholm, Allmänna förlaget.
- Vossius, GJ (1990). *Elementa Rhetorica*. Övers. Stina Hansson. Göteborg, Litteraturvetenskapliga institutionen.

Nykomlingar i riksdagen – En undersökning av debuterande riksdagsledamöters agerande under 1900-talet

Inledning*

Det är ganska klart att parlament är sociala institutioner som utvecklar informella beteenderegler, värdenormer, maktförhållanden. Det är dock ovanligt, såvitt jag kunnat finna i litteraturen, att ett sådant perspektiv anläggs på parlament eller politiska beslutscentra överhuvudtaget.¹

Det inledande citatet spelar an på en viktiga men sällan genomförd tankegång nämligen att riksdagen är en institution och arbetsplats, bland många andra, med medarbetare som uppträder och agerar på ett speciellt sätt.

En viktig del av hur en institution fungerar är hur nya medarbetare institutionaliseras. Av särskilt intresse är hur nya riksdagsledamöter institutionaliseras. Få är väl exempelvis de le-

damöter som inte kommer ihåg sitt jungfrutal eller sina första dagar som riksdagsledamot.

Från utländsk parlamentarisk forskning har vi lärt oss att det bland nya ledamöter finns en slags nykomlingskultur, en inskolningsperiod som består i att de nya ledamöterna till en början ska hålla sig i bakgrunden innan de på allvar tar sig an sitt uppdrag i parlamentet.²

En annan aspekt av hur riksdagen fungerar som institution är att aktiviteten har ökat under senare tid. Detta är ett fenomen som kan observeras även i andra länders parlament. Vi vet att aktiviteten i parlamenten har ökat i de nordiska länderna.³ Vi vet också att den parlamentariska aktiviteten har ökat i Frankrike och USA.⁴

Orsaker till varför aktiviteten i parlamenten har ökat har diskuterats. Beror ökningen på ökad arbetsbelastning genom den offentliga sektorns tillväxt, ökad internationalisering, ökad grad av konflikt och konkurrens mellan partierna? I fallet med den amerikanska senaten hävdas en bidragande orsak till aktivitetsökningen vara att en stor grupp av nya ledamöter kom in i senaten och var mer aktiva än sina föregångare.⁵ Kan detta, sist nämnda, vara en orsak till aktivitetsökningen även i den svenska riksdagen?